

İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE KIBRIS'TA ÇIKARILAN İKİNCİ RUM İSYANI (18-19 ARALIK 1954)*

MEHMET BALYEMEZ**

Z

Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanmasını ifade eden Enosis lks 200 yıla yakın bir süre Rumların siyasi hedefi olmuştur. Rumlar Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla uygun şartların oluştuğu dönemlerde önlerine çıkan her fırsatı değerlendirmişlerdir. Bu maksatla çoğu zaman demokratik yöntemler kullanmışlar ancak az sayıda da olsa isyana başvurmaktan kaçınmamışlardır. Rumların İngiliz Sömürge Yönetimi dönemindeki Kıbrıs'taki ilk Enosis isyanı 1931 yılı Ekim ayında olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan Yeni Dünya Düzeni, Enosis girişimlerinin yeni yol haritasını da belirlemiştir. Bu dönemde Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin başına geçen Michael Mouskos (III. Makarios)'un diplomatik girişimlerden sonuç alınamaması hâlinde şiddete başvurmak istemesi ve Yunanistan'ın 1952 yılından itibaren bu politikayı desteklemesi İkinci Rum İsyanı'nı hazırlayan faktörler olmuştur. Yunan hkmetinin, Rumlara kendi geleceğini belirleme hakkının verilmesi amacıyla Birleşmiş Milletlere (BM) yaptığı ilk müracaat 16 Aralık 1954 tarihindeki BM Genel Kurulu'nda reddedilmiştir. Bu kararı protesto etmek amacıyla Kıbrıs ve Yunanistan'da geniş çaplı eylemler yapılmıştır. Rumların, 18 ve 19 Aralık 1954 tarihlerinde Kıbrıs'ta yapmış olduğu eylemler kısa sürede isyana dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Enosis, İngiliz Sömürge Yönetimi, İsyan, Kıbrıs, Rumlar.

* Bu makalede Etik Kurul Onayı gerektiren bir çalışma bulunmamaktadır. / There is no study that would require the approval of the Ethical Committee in this article.

** Dr. ğretim yesi, Rauf Denktaş Üniversitesi, Lefkoşa/KKTC, mbalyemez89@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1532-0643

THE SECOND GREEK CYPRIOT'S RIOT IN CYPRUS IN THE BRITISH PERIOD (18-19 DECEMBER 1954)

ABSTRACT

The Enosis ideal, which expresses the attachment of Cyprus to Greece, has been the political goal of the Greek Cypriot's for nearly 200 years. The Greek Cypriot's took advantage of every opportunity in the period when suitable conditions were established to realize Enosis. For this purpose, they mostly used democratic methods; however, they did not hesitate to resort to rebellion, albeit a small number. The first Enosis rebellion in Cyprus during the British Colonial Administration period occurred in October 1931. The New World Order established after the Second World War also determined the new roadmap of Enosis initiatives. In this period, Michael Mouskos (III. Makarios), who was the head of the Cyprus Orthodox Church, wanted to resort to violence if diplomatic initiatives could not result and Greece's support for this policy since 1952 were the factors that prepared the Second Greek Cypriot's Riot. The first application of the Greek government to the United Nations (UN) to give Greek Cypriot's the right to determine their own future was rejected at the UN General Assembly on December 16, 1954. Large-scale actions were held in Cyprus and Greece protested this decision. The actions of the Greek Cypriot's in Cyprus on 18 and 19 December 1954 turned into a rebellion in a short time.

Keywords: British Colonial Administration, Cyprus, Enosis, Greeks, Riot.

GİRİŞ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz'deki konumundan dolayı yüzyıllar boyunca güçlü devletlerin dikkatini çekmiştir. Antik döneme kadar uzanan Kıbrıs tarihinde, çok sayıda devlet adada egemen olmuştur. Bunlardan biri de Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı Devleti, Akdeniz hâkimiyetini sağladığı 15. yüzyıldan itibaren Kıbrıs'ı fethetmek istemiş ancak Kıbrıs'ın fethi dönemin şartlarından dolayı 16. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşebilmiştir. Osmanlı Devleti 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmiş ve 307 yıl boyunca adada tek başına hükümran olmuştur.

Kıbrıs'taki sosyal yapı hiçbir dönemde homojen olmamış, farklı dinden ve etnik kökenden olan çok sayıda toplum birlikte yaşamıştır. Persler, Mısırlılar, Lüzinyanlar, Ermeniler, Rumlar, Maronitler ve Venedikliler ile birlikte 1571 yılından sonra adaya yerleştirilen Müslüman Türkler Kıbrıs'ın sosyal yapısını oluşturmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ta uyguladığı istimalat¹ politikası gereğince ada toplumlarına sağlanan imkânlar ve adil yönetim anlayışı söz konusu toplumların uzun yıllar uyum içinde yaşamalarını sağlamış ancak 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşen Fransız Devrimi ile ortaya çıkan "Özgürlük ve Eşitlik"² kavramları Rum milliyetçiliğinin oluşmasını da sağlayınca Kıbrıs'taki toplumsal uyum bozulmaya başlamıştır. Rum milliyetçiliğiyle doğrudan ilişkili olan Enosis kavramı, Büyük Helen İmparatorluğu'nun kurulmasını amaçlayan ve Bizans'a ait toprakları yeniden ele geçirerek Konstantinopolis (İstanbul)'in başkent olmasını amaçlayan Megali İdea'nın alt hedeflerinden biridir. Megali İdea kapsamında önce Yunanistan'ın bağımsızlığı sağlanacak, daha sonra Ege Adaları, Rodos, Girit, Epir, Makedonya, Kıbrıs, Trakya ile Batı Anadolu ve Karadeniz ele geçirilecek ve nihayetinde Konstantinopolis başkent olmak üzere Büyük Helen İmparatorluğu tekrar kurulacaktır³.

¹ Halil İnalçık, **Ottoman Policy and Administration in Cyprus after The Conquest**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969, s.5-7.

² Mehmet Ali Ağaogulları, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011, s.608-615; Oral Sander, **Siyasi Tarih**, 21. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2011, s.163-164.

³ Sabahattin İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavmaları**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını: 5, Lefkoşa 1997, s.5; Türkiye Cumhuriyeti'ne dair kaynaklarda yapılan genel bir incelemede özellikle Türk Millî Mücadele dönemine dair bölümlerde karşımıza sıklıkla çıkan Megali İdea kavramının yalnızca Büyük Yunanistan Hayali, Yunan Düşü, Büyük Ülkü gibi açıklamalarla

Rus Çarı Aleksandır İpsilati'nin 1814 yılında Odesa'da kurduğu Filika Eteryaya örgütü Enosis fikrinin gelişmesini sağlamıştır⁴. Rumlar arasında hızla yayılan Enosis ülküsü Kıbrıs'taki sosyal uyumun da bozulmasına yol açmıştır. Filiki Eteryaya örgütünün Kıbrıs'taki ilk Enosis isyan girişimi 1821 yılında olmuştur. Filiki Eteryaya örgütü, İngiltere'nin de desteklediği⁵ Mora İsyanı sırasında Kıbrıs'ta da Enosis isyanının başlatılmasını teşvik etmiştir. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin önderliğinde yapılması amaçlanan Enosis isyanı hakkındaki bilgilerin önceden Vali Küçük Mehmet Paşa'ya ulaşmasından sonra 9 Temmuz 1821 tarihinde kiliselere yapılan baskında Filiki Eteryaya örgütüne ait çok sayıda silah ele geçirilmiş, isyanla ilişkili olduğuna kanaat getirilen çok sayıda papaz ya idam edilmiş ya da adadan sürgün edilmiştir⁶.

Rumlar, yaşanan bu gelişmelerden sonra uzun yıllar boyunca başka bir isyan girişiminde bulunmamış, Enosis isteklerini daha çok demokratik yollardan gündeme getirmeyi pragmatik bir yöntem olarak benimsemişlerdir. Bu durum Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçtiği 1878 yılından sonra 20'nci yüzyılın başlarına kadar devam etmiştir. Rumlar, 1903 ve 1912 yıllarında Enosis amaçlı küçük çaplı taşkınlıklarda bulunmuşlarsa da bu girişimler isyan boyutuna erişmeden kontrol altına alınmıştır⁷. Rumlar, Birinci Dünya Savaşı sonundaki en önemli Enosis girişimini Mora İsyanı'nın 100. yılına denk gelen 1921 yılındaki Enosis plebisitiyle yapmış⁸ bu konudaki kararlılıklarını bir kez daha göstermişlerdir.

İngiliz yönetimi döneminde Enosis amaçlı Birinci Rum İsyanı 1931 yılında, İkinci Rum İsyanı ise 1954 yılında olmuştur. Makalede genelde Rumların Enosis amacıyla yaptıkları girişimler tartışılmış özelde ise 1954 yılı

karşılanmaya çalışıldığı dikkat çekmektedir. Ayrıntılı bilgi için bk. Çağla D. Tağmat, "Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri", **Türk-Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, 1. Baskı, Tarih ve Uygarlık Dizisi-11, Doğu Kitabevi-83, İstanbul 2014, s.89.

⁴ İsmail, a.g.e., s.17.

⁵ **Foreign Colonial Office (FCO) 141-3219, 1-5**, Secret, Political Situation in Cyprus during the Month of January 1954.

⁶ George Hill, **Kıbrıs Tarihi, Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, Çev. Nazım Can Serbest, Cilt IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, s.125-126; Sabahattin İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilmen Ofset, Lefkoşa 1992, s.13-14; İzzet Öztoprak, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", **Belleten**, C LXII, S 233, 1998, s.209; Niyazi Kızılyürek, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s.75.

⁷ Şükrü Sina Gürel, **Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt I, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984, s.47, 51.

⁸ İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s.382.

Aralık ayındaki İkinci Rum İsyanı ayrıntılarıyla ele alınmıştır. Kıbrıs tarihi ile ilgili incelenen eserlerin büyük bir kısmında; İngiliz Sömürge Yönetimi'ndeki ilk ve tek Enosis isyanının 1931 yılı Ekim ayında yaşandığı ve isyanla ilgili bilgilerin yer aldığı İngiliz arşiv belgelerine getirilen 100 yıllık erişim yasağından dolayı bu isyanın ayrıntılarına dair bilgilerin henüz günyüzüne çıkarılmadığından bahsedilmiştir⁹. “1931 İsyanı¹⁰”, “Ekim İsyanı¹¹” gibi kavramlarla literatüre giren Rumların ilk Enosis isyanına ilave olarak bazı kaynaklar 1 Nisan 1955 tarihinde yapılan ve sadece 45 dakika süren Rum saldırılarını da “Kıbrıs Devrimi¹²” olarak isimlendirmiş ve bir bakıma bu girişimi de isyan kapsamına almıştır. Yapılan literatür taraması ve okumalarda İkinci Rum İsyanı'nın ayrıntılarına dair bilimsel bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Başpiskopos Makarios'un otobiyografisini konu alan “Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos III. Makarios, Makarios Yaşam Öyküsü” adlı eserde bile 1954 yılı Aralık ayındaki isyan bir cümle ile geçiştirilmiştir¹³.

İngiliz arşiv belgelerinde yapılan taramada Rumların sömürge yönetimi boyunca 1931 yılındaki isyan eyleminden başka 1954 yılında da benzer faaliyetlerde buldukları tespit edilmiştir. Belgelere de “isyan” olarak nitelendirilen 18 ve 19 Aralık 1954 tarihlerinde yaşanan bu eylemlerle ilgili detaylar ilk kez bu makalede tartışılmıştır.

Makalede Kıbrıs'la ilgili bilimsel çalışmalarda dikkatlerden kaçan 1954 tarihindeki İkinci Rum İsyanı ile ilgili ayrıntıların görünürlüğünün sağlanması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda yapılan çalışmada öncelikle isyanı hazırlayan koşullar analiz edilmiş, bu doğrultuda birinci ve ikinci elden kaynaklarda detaylı incelemeler yapılmıştır. İkinci Rum İsyanı ile ilgili İngiliz arşivinde iki dosya hâlinde bulunan 100'den fazla evrak ile diğer

⁹ George Hill, **A History of Cyprus**, Volume IV, The Ottoman Province The British Colony, 1571-1948, Ed. Harry Luke, Cambridge at the University Press, England 1952, s.938; Gürel, **a.g.e.**, s.134-148; Sabahattin İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s.279-286; Ergin Birinci, **Necati Özkan (1899-1970)**, Cilt I, Necati Özkan Vakfı Yayınları, Lefkoşa 1998, s.185; Vehbi Zeki Serter, **Kıbrıs Tarihi**, 1970, s.105; Öztoprak, **a.g.m.**, s.215; Taçgey Debeş, **Sir Ronald Storrs'un Kıbrıs Anıları (1926-1932)**, Mez-Koop Bankası Kültür Yayınları, Mağusa 1993, s.111.

¹⁰ İsmail, **Kıbrıs'ta Yunan Sorunu**, s.44.

¹¹ Gürel, **a.g.e.**, s.137.

¹² Makarios Druşotis, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2005, s.71-72.

¹³ Stanley Mayes, **Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos III Makarios, Makarios Yaşam Öyküsü**, Khora Yayınları, Lefkoşa 2019, s.75.

kaynaklardan ulaşılan bilgiler analitik bir yöntemle değerlendirilmiş ve objektif bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

I. Rumların Enosis Faaliyetleri

Osmanlı Devleti'nin toplum yapısı iki unsur tarafından temsil edilmiştir. Müslümanlar bu yapının asli unsurunu teşkil ederken tali unsurunu temsil eden Gayrimüslimler ise daha çok birincisinin tamamlayıcısı olmuřtur¹⁴.

Osmanlı Devleti, 1571 yılındaki fetihten sonra Anadolu'dan getirdiği binlerce Türk'ü adaya yerleştirmiş ve böylece Kıbrıs'ta Türk varlığını bařlatmıřtır¹⁵. Türklerin Kıbrıs'a gelmesiyle birlikte Osmanlının toplum yapısı burada da tesis edilmiştir. Bu yapıda yer alan Müslümanlar yönetim ve askerî alanlarda görev alırken Gayrimüslimler bu alanlara çok fazla dâhil edilmemiřlerdir¹⁶. Kıbrıs'taki Gayrimüslimler, Osmanlının diğer topraklarında olduğu gibi homojen olmamış birden fazla dini ve etnik unsur bu yapının içinde yer almıştır. Kıbrıs'ta Rumların nüfus oranı adadaki diğer Gayrimüslim unsurlar olan Katolik, Ermeni, Lüzinyan, Yahudi ve Maronitlerden daha fazla olmuřtur¹⁷. Osmanlı Devleti, Rumları temsil eden Ortodoks Kilisesi'ne 1574 yılında yayımladığı fermanla bazı ayrıcalıklar sağlamış ve diğer Gayrimüslimlere göre daha üst bir statü vermiřtir¹⁸. Kıbrıs'taki Türkler ve Rumlar, uzun yıllar herhangi bir sorun yaşamadan bir arada yaşamışlar ancak bu durum 18. yüzyılın sonlarından itibaren değişmeye başlamıştır. Fransız Devrimi'nin etkisinde kalan Rumlar arasında millî kimlik oluşmaya başlamış ve Rumlar Yunanistan'la birleşme isteğini kavramlaştıran Enosis isteğini gündeme getirmeye başlamışlardır.

Osmanlı dönemindeki ilk Enosis isyanı 1821 yılında Mora'da başlatılmıştır. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, Mora İşyanı'nı desteklemek ve Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla adada da isyan hazırlıklarına başlamış

¹⁴ Ünver Günay, "XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S 14, 2003/1, s.31-32.

¹⁵ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000, s.17.

¹⁶ Gürel, *a.g.e.*, s.43.

¹⁷ Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralandığı dönemdeki Türkler ile Rumlar arasındaki nüfus oranı yaklaşık 1/3 iken (Türkler: 46.389 Rumlar: 1336.629) 1960 yılına kadar yapılan nüfus sayımlarında bu oran 1/3 ile 1/4 arasında değişiklik göstermiştir. Gürel, *a.g.e.*, s.41.

¹⁸ *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, s.18-19; Kızılyürek, *a.g.e.*, s.73; İsmail Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.7; Hill, *A History of Cyprus*, Cilt IV, s.25.

ancak dönemin Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet Paşa'nın Kilise öncülüğünde yapılan hazırlıkları önceden haber alması ve bu girişimi şiddetle bastırması isyanın gerçekleşmesini önlemiştir. Küçük Mehmet Paşa, isyan girişiminde suçlu bulunan 50 papazı asarak cezalandırınca binlerce Rum adadan kaçarak hayatlarını kurtarabilmişlerdir¹⁹.

İsyan girişiminin sert bir şekilde bastırılması ve sonrasındaki cezalandırmalardan dolayı adadan kaçan 20 binin üzerindeki Rum, Fransız ve İngiliz vatandaşlığına geçtikten sonra başka bir milletin tabiiyetinin sağladığı korumadan faydalanarak adaya tekrar gelmişlerdir. Kıbrıs'a gelen Rumlar, kapitülasyonların yabancılara sağladığı ekonomik ayrıcalıklardan yararlanmışlar ve kısa sürede zenginleşmişlerdir. Bu durum Enosis mücadelesinin önemli bir unsurunu oluşturan Rum burjuvasının ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁰. Rum burjuvazisi ve Kilise, sonraki dönemde Kıbrıs'ta yapılan Enosis mücadelesinin de iki başat unsuru olmuştur.

Yunanistan'ın 1830 yılında bağımsızlığını kazanması ile Megali İdea'nın ilk safhası gerçekleşmiştir. Bu gelişme Enosis girişimlerinin yeni bir safhaya evrilmesine yol açmıştır. Kıbrıs Rumlarını temsilen seçilen Paul Vondiziano, Yunan Devlet Başkanı Komis Yannis Antonios Kapodistrias'a giderek adanın Yunanistan'a bağlanmasını istemiş ancak bağımsızlığını henüz kazanmış olan Yunanistan, isteği yerine getirecek güce sahip olmadığını söyleyerek bu öneriyi reddetmiştir²¹. Önerinin reddedilmesini dengeleyen gelişme ise 1846 yılında yaşanmıştır. Yunanistan, 1846 yılında Kıbrıs Konsolosluğunu hizmete sokmuş ve Rumların sorunlarıyla yakından ilgilenmeye başlamıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu, Rum burjuvası ve Kilise ile birlikte Enosis girişimlerinde önemli rol almıştır²².

Kıbrıs'ta bu gelişmelerin yaşandığı dönemde İngiltere, Osmanlı Devleti ile imzaladığı 4 Haziran 1878 tarihli gizli Kıbrıs Konvansiyonu ile adanın yönetimini geçici olarak ele geçirmiştir²³. Rum milliyetçileri, Kıbrıs'taki İngiliz döneminin ilk yıllarında yönetimle iyi ilişkiler geliştirmiş, Enosis

¹⁹ İsmail, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, s.13-14; Haydar Çoruh, **Sultan İkinci Mahmud Döneminde Kıbrıs (1808-1839)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017, s.343-344.

²⁰ Hill, **Kıbrıs Tarihi**, s.131-134; Kızılyürek, **a.g.e.**, s.210-212; Yuannos Katsurides, **Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu**, Khora Yayıncılık, Lefkoşa 2014, s.71.

²¹ Hill, **Kıbrıs Tarihi**, s.131-134.

²² Çoruh, **a.g.e.**, s.429-434; Hill, **Kıbrıs Tarihi**, s.147.

²³ **Osmanlı İdaresinde Kıbrıs...**, s.22.

isteklerini daha çok demokratik yollardan talep etmişlerdir. Buna paralel olarak İngiliz yönetimi de adada en fazla nüfusa sahip Rumlarla olan ilişkisinin bozulmamasına dikkat etmiş, Yunanistan'dan getirilen Enosis içerikli kitapların Rum okullarında okutulmasına, Yunan halk kahramanlarına ait resimlerin okul duvarlarına asılmasına izin vermiştir²⁴. Bu uygulamaların Rumların Enosis isteklerini arttırdığını tespit eden İngiliz yönetimi, 1893 yılında yürürlüğe soktuğu yasal bir düzenlemeyle Enosis isteğini içeren kanun önerilerinin Kavanin Meclisi gündemine getirilmesini yasaklamıştır²⁵.

Girit'in 1913 yılında bağımsızlığını kazanması ve İngiltere'nin 1915 yılında Yunan hükûmetine Bulgaristan'a karşı savaş açması hâlinde Enosis'i kabul edeceğini önermesi Rumların Enosis umutlarını arttırmış; ancak Yunan Kralı dönemin şartlarını göz önünde bulundurmuş ve İngiliz önerisini reddetmiştir²⁶.

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgiyle çıkması ve emperyalist devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşma planlarını bir bir yürürlüğe sokmalarından heveslenen Rumlar, Paris Konferansı sırasında Enosis için lobi faaliyetlerinde bulunmuş ve Ada'nın Yunanistan'a verilecek topraklar içine alınmasını gündeme getirmişler ancak İngiltere, 1915 yılındaki önerisinin reddedilmesinin intikamını alırcasına bu isteği geri çevirmiştir²⁷.

Rumların Paris Konferansı görüşmeleri sırasında gündeme getirdikleri Enosis isteklerinin reddedilmesinden kaynaklanan hayal kırıklıkları, 15 Mayıs 1919 tarihinde yeniden umuda dönüşmüştür. Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu²⁸ koordinatörlüğünde yapılan kampanyaya katılan gönüllü Rum gençleri Küçük Asya Harekâtında savaşmak için Yunan ordusuna katılmışlardır²⁹. Rumların Enosis umutları, Yunan ordusunun 1922 yılı sonbaharında Anadolu'yu terk etmek zorunda kalması ve büyük umutlarla

²⁴ Hill, **A History of Cyprus**, s.492; Katsurides, **a.g.e.**, s.71.

²⁵ **CO 67/97**, 29 Jan. and 2 March 1893'den aktaran Hill, **A History of Cyprus**, s.493.

²⁶ **FO 371/2273**, 16 Ekim 1915'den aktaran İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s.73, 220.

²⁷ Dimitri Kitsikis, "I. Singritiki İstorakis Elladoske Turkiastan", Çev. Abdurrahim Dede, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, C II, S 8, 1980, s.225'den aktaran İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s.234.

²⁸ **Doğru Yol**, 12 Temmuz 1920'den aktaran İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s.251.

²⁹ Alithia, "Bilinmeyen Katkı", 27 Ağustos 1991'den aktaran İsmail, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...**, s. 387.

başlayan bu harekâtın Küçük Asya Felaketi'ne dönüşmesinden sonra bir kez daha hüsrarla sonuçlanmıştır.

Kıbrıs, Lozan Barış Antlaşması ile hukuken İngiltere'ye bırakılmıştır³⁰. İngiltere 1925 yılında yaptığı düzenlemeyle Kıbrıs'ı İngiliz Sömürgesi ilan etmiş ve sömürge sistemini kurmuştur. Rumlar, bu yıldan sonra da Enosis isteklerini her fırsatta gündeme getirmişler ancak bekledikleri olumlu yanıtı bir türlü alamamışlardır³¹.

Rumların Enosis girişimlerindeki dönüm noktası 1930'lu yılların başında olmuştur. İngiliz Sömürge Yönetimi, 1929 Ekonomik Buhranın olumsuz etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla 1931 yılı Ağustos ayında yeni vergi kanununu Kavanin Meclisi gündemine getirmiştir. Kıbrıslı Türkler ile Rumlar, Kavanin Meclisi'ndeki oylamada birlikte hareket edince önerinin yasalaşması için gerekli olan çoğunluk sağlanamamış ve öneri Meclis'ten geçmemiştir. Kıbrıs Valisi bu gelişme üzerine yetkisini kullanmış ve Kavanin Meclisi kararına rağmen vergi kanununu yürürlüğe sokmuştur. Kavanin Meclisi Rum üyelerinin bu durum karşısında nasıl bir politika takip edeceklerine dair görüşmeler yaptığı sırada Ulusal Konsey'in³² 3 Ekim 1931 tarihinde yaptığı toplantıda "İhtilal Manifestosu" yayımlanmış ve yeni verginin ödenmemesini isteyen karar alınmıştır³³.

Kıbrıs tarihi ile ilgili eserlerde "Ekim İsyanı" olarak da bilinen olayın görünür sebeplerinden biri bu vergi düzenlemesi iken asıl sebep şüphesiz Rumların bitmek bilmeyen Enosis istekleri olmuştur³⁴. Larnaka Metropoliti Mylonas'ın 17 Ekim 1931 tarihinde Kavanin Meclisi üyeliğinden istifa etmesi ile başlayan gerilim birkaç gün sonra isyana dönüşmüştür³⁵. İsyancı Rumlar, 21 Ekim 1931 tarihinde Lefkoşa'da yaptıkları toplantıdan sonra Enosis sloganları ve Yunan millî marşı eşliğinde Vali Konağı'na doğru yürüyüşe

³⁰ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965 s. 42-46.

³¹ Debeş, *a.g.e.*, s.10.

³² Kıbrıs'ta bulunan tüm erkek Yunanlılar ile Kıbrıs haricinde yaşayan Kıbrıslı Yunanların doğal üyesi olduğu Ulusal Konsey 1922 yılında kurulmuş ve amacı Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını temin için her türlü imkânı kullanmak olarak belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Doros Alastos, *Cyprus in History*, Londra 1955, s.349-350'den aktaran İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...*, s.253.

³³ İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri...*, s.279.

³⁴ **CO 67/243**, f.98555 (Part 1)'deki 11 Feb. 1932 tarihli 80 sayılı mesaj'dan aktaran Gürel, *a.g.e.*, s.137.

³⁵ **Demokrat Gazetesi**, 28.01.1987, s.3'den aktaran Birinci, *a.g.e.*, s.185; Serter, *a.g.e.*, s.105.

başlamış, güzergâhları üzerinde bulunan kamu binalarına saldırmış, İngiliz polislerini taşlamış, Vali Konağı'nda asılı İngiliz bayrağını indirerek Yunan bayrağını çekmiş ve Konağı ateşe vermişlerdir. Lefkoşa komiserinin emri ile isyancıların saldırılarına ateşle karşılık verilmesi üzerine kalabalık dağılmıştır. Lefkoşa'da başlayan isyan, eş zamanlı olarak adanın diğer şehirlerine de yayılmış, Limasol'da da benzeri bir yakma eylemi yapılmış, Komiserin eşi ve çocuğunun içinde olduğu konut isyancılar tarafından kundaklanmıştır³⁶. Rum isyanı, ada dışından getirilen askerî birliklerin müdahalesi ile bastırılabilmiştir. Olaylarda, 6 isyancı ölmüş, 38'i polis olmak üzere 68 isyancı yaralanmıştır³⁷. Önceden planlanan Rum İsyanına Yunanistan destek verirken³⁸ Kıbrıslı Türkler isyan sırasında tepkisiz kalmışlardır³⁹.

İngiliz Sömürge Yönetimi, isyan sonrasında yaptığı soruşturmada suçlu tespit edilen bazı Rumları tutuklarken bazılarını ise sürgüne göndermiş, 1925 yılında kurulan siyasi sistemi askıya almış, Kıbrıs'ta "Baskı Dönemi" uygulamalarına başlamıştır⁴⁰.

Rumlar, Ekim İsyanı'ndan sonra uzun yıllar Enosis isteklerini gündeme getirmemişlerdir. Bu sessizliğin sebeplerinde biri sömürge yönetiminin isyan sonrasında yürürlüğe koyduğu sıkıyönetim benzeri uygulamaları iken diğeri ise İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel ilişkileri belirleyen Yeni Dünya Düzeni ile ilgili esaslardan biri de BM Sözleşmesi'nde yer alan sömürgelerin tasfiye edilmesi ve burada yaşayan halklara Self Determinasyon hakkı tanınması olmuştur⁴¹. Rumların İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Enosis isteklerinin yol haritasını belirleyen ana faktör BM Sözleşmesi'nde yer alan bu esaslar olmuştur. Bu kapsamda 15 Ocak 1950 tarihinde Kıbrıs'ta yapılan ve sadece Rumların katıldığı Enosis plebisitinin sürecin önemli köşe taşlarından biri olduğu söylenebilir. Kıbrıslı Türklerin dahil olmadığı, açık oy ve gizli sayım esasına göre yapılan plebisite katılan 224 bin 747 kişiden 215

³⁶ Öztoprak, a.g.m., s.216.

³⁷ Debeş, a.g.e., s.113.

³⁸ Gürel, a.g.e., s.119.

³⁹ Öztoprak, a.g.m., s.217-218, 221.

⁴⁰ Gürel, a.g.e., s.141.

⁴¹ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, CYREP Yayınları, Lefkoşa 1996, s.440.

bin 108'i Enosis istediğini belirtmiştir⁴². İngiltere, plebisit sonucunun Kıbrıs toplumunun tümüne ait iradeyi yansıtmadığını ve oylamanın demokratik esaslara uygun yapılmadığını ileri sürmüştü⁴³ ve bu girişimi yasa dışı ilan etmiştir. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi, İngiliz Sömürge Yönetimi'nin kararına rağmen plebisit sonucunu Yunanistan, İngiltere ve ABD'ye gönderdiği heyetler aracılığıyla duyurmuş, BM üyesi devletlere de posta ile yollamıştır⁴⁴. Rumların bu girişimlerdeki amacın, BM esaslarına göre belirledikleri Enosis girişimlerini hukuki bir temele dayandırmak ve kendi geleceklerini tayin etme isteklerine uluslararası destek arama çabaları olduğu söylenebilir.

Enosis isteklerinin Kıbrıs sınırları dışına taşınmasında etkili olan aktörlerden biri de Ortodoks Kilisesi Başpiskoposluğuna seçilen Kitium Metropolitisi Mikhail Christodolou Mouskos olmuştur⁴⁵. Mouskos, 1950 yılında Başpiskoposluk seçimini kazandıktan sonra III. Makarios unvanını almış ve Rumların sonraki süreçte izledikleri tüm siyasi girişimlerinde başrolde olmuştur.

Başpiskopos III. Makarios, Enosis amacını elde etmek için öncelikle Yunan hükûmetinin ve Atina Ortodoks Kilisesi'nin desteğini almak için girişimlerde bulunmuştur. Yunan hükûmeti, ilk başlarda Başpiskopos III. Makarios'un Enosis girişimlerine destek verme konusunda isteksiz olmuş ancak 1952 yılında NATO üyesi olduktan sonra bu tutumunu sonlandırmış ve Rumların Enosis isteklerini gündeme getirmeye başlamıştır. Yunanistan'ın BM temsilcisi Alexis Kyrrou, 21 Eylül 1952 tarihinde BM Genel Kurulu'nda yapmış olduğu konuşmada Yunan hükûmetinin Enosis'i destekleme kararı aldığını ilk kez açıklamıştır⁴⁶.

Yunanistan'ın BM Genel Kurulu'ndaki açıklamasına paralel olarak Enosis amaçlı bir başka girişim de Atina'da yapılmıştır. Başpiskopos III.

⁴² Süleyman Koç, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Yayıncılık, İstanbul 2005, s.126; Zenon Stavrinides, "Kıbrıs Uyuşmazlığı-Ulusal Kimlik ve Devlet Olgusu", Çev. Eser Birey, **Yeni Kıbrıs**, Şubat 1989, s.30; Zeno G. Rossides, **The Island of Cyprus and Union with Greece**, 1953, s.12.

⁴³ "Cypriots' Unofficial Plebiscite, Demand for Enosis", **The Times**, 16 January 1950, p.3.

⁴⁴ Gürel, **a.g.e.**, s.68.

⁴⁵ Fakir bir çobanın oğlu olan Michael Mouskos, 13 Ağustos 1913 tarihinde Pano Panaya/Baf'ta doğmuş, orta öğrenimini adada tamamladıktan sonra önce Atina Üniversitesinde sonra da Boston Üniversitesinde Teoloji öğretimi görmüştür. 1948 yılında Kitium (Larnaka) Piskoposu olduktan sonra 37 yaşında iken 1950 yılı Haziran ayında ise Başpiskopos seçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mayes, **a.g.e.**, s.13, 36-38.

⁴⁶ Gürel, **a.g.e.**, s.88-90.

Makarios, Enosis mücadelesinin silahlı unsuruna komuta edecek olan Yunan ordusundan emekli Albay Georgios Grivas'ın, 2 Temmuz'da düzenlediği Kurtuluş Komitesi toplantısına katılmıştır⁴⁷. Bu toplantıda Enosis'in elde edilmesi amacıyla kurulması planlanan ve silahlı örgütlenme olan Kıbrıslı Savaşçıların Millî Mücadele Örgütü/ Ethniki Organosis Kypriou Agoniston (EOKA)'nın temelleri atılmıştır⁴⁸. Bu görüşmeden kısa bir süre sonra 1952 yılı Ekim ayında Kıbrıs'a gelen Albay Grivas; Trodos ve Girne bölgesinde incelemelerde bulunmuş, Yunanistan'dan getirilecek silahların gizlice adaya sokulacağı Baf kazasının kuzeyindeki Kholorakas Köyü ve civarında keşif yapmıştır. Albay Grivas, bu faaliyetlerde bulunurken Rum gençlik örgütleri olan Kıbrıs Ulusal Gençlik Örgütü / The Nationalist Pancyprian Youth Movement (PEON) ve Ortodoks Hristiyan Gençlik Örgütü/ Orthodoxos Christianiki Enosis Neon (OHEN)'dan destek görmüştür⁴⁹.

II. Rumların Enosis Mücadelesini BM Gündemine Taşıma Girişimleri

228

Rumlar Enosis amaçlı girişimlerini uluslararası alana taşımanın en etkili yolunun BM'den geçtiğini tespit etmeleri üzerine faaliyetlerini bu alana yoğunlaştırmışlar ve Yunan hükümetinden destek istemişlerdir. Rumların bu isteğinin gerçekleşmesini sağlayacak gelişme 1952 yılının sonbaharında yaşanmıştır. Mareşal Aleksandros Papagos'un başkanlığını yaptığı aşırı sağcı Halkçı Parti, 19 Kasım 1952 tarihinde yapılan seçimlerde parlamentodaki 300 sandalyenin 239'unu elde etmiştir. Halkçı Parti Başkanı Papagos'un seçimler öncesi yaptığı mitinglerde kullandığı ana temalardan biri de Enosis olmuş ve seçimi kazanması hâlinde Kıbrıs sorununu BM gündemine taşıma sözü vermiştir⁵⁰.

Yunan Başbakanı Papagos'un 1953 yılındaki dış politikası; Türkiye'nin de kurucusu olduğu Balkan Paketi'nin hayata geçirilmesi ve ABD ile kurulan iyi ilişkilerin devam ettirilmesi olmuştur⁵¹. Yunan hükümeti bu dış politika hedeflerini gerçekleştirmeye çalışırken Enosis'in hamiliği görevini bir

⁴⁷ Mayes, a.g.e., s.66.

⁴⁸ Mayes, a.g.e., s.66-67.

⁴⁹ Mayes, a.g.e., s.68.

⁵⁰ Gürel, a.g.e., s.89; Mayes, a.g.e., s.69.

⁵¹ Fahir Armaoğlu, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963, s.3.

süreliliğine askıya almıştır. Başbakan Papagos'un politikasından rahatsız olan Başpiskopos III. Makarios, Yunan kamuoyu ve Atina Ortodoks Kilisesi aracılığıyla hükümet üzerinde baskı kurmaya başlamış, hatta daha da ileri giderek Yunanistan'ın bu müracaatı yapmaması hâlinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'den yardım isteyeceği tehdidinde bulunmuştur. Başpiskopos III. Makarios'un politikası başarılı olmuş ve Yunan hükûmeti Enosis konusunu BM gündemine getirme kararı almıştır. Yunanistan'ın BM delegesi Alexis Kyrou 1953 yılı Ağustos ayında Genel Kurul hazırlık toplantısında yaptığı konuşmada Yunan hükûmetinin Başpiskopos III. Makarios'un girişimini destekleme kararı aldığını açıklamış ancak İngiltere ile olan geleneksel dostluğun bozulmaması için sorunun öncelikle İngiliz hükûmeti ile yapılacak ikili müzakerelerle çözümü yoluna gidileceğini vurgulamıştır⁵².

Kyrou, bu doğrultudaki ilk girişimini 1953 yılı Eylül ayında yapmış ve Kıbrıs sorununu görüşmek istediğini İngiliz muhatabına iletmış ancak İngiltere, Süveyş'teki üslerin geleceğinin henüz belirsiz olmasından dolayı Kıbrıs'ı elden çıkarmak konusunda temkinli davranmış ve Yunanistan'ın talebine olumsuz cevap vererek zaman kazanmak istemiştir⁵³.

İngiliz Başbakanı Anthony Eden, 15 Mart 1954 tarihinde yaptığı konuşmada, İngiltere'nin Kıbrıs sorununu Yunan hükûmeti ile müzakere etmeyeceğini söylemiş ve Kıbrıs politikasında bir değişiklik yapılmasının söz konusu olmadığını belirtmiştir⁵⁴. İngiliz Başbakanı'nın açıklamaları Atina, Selanik ve Kıbrıs'ta yapılan geniş çaplı gösterilerle protesto edilmiş, protestocular Rodos'taki İngiliz Konsolosluğu'na taşlı saldırılarda bulunmuşlardır⁵⁵.

Kıbrıslı Türkler, Başbakan Eden'in açıklamalarından memnun olurlarken⁵⁶ Rumların yaptıkları taşkınlıklardan endişelenmişlerdir⁵⁷. Türk hükûmeti, bu dönemdeki gelişmeleri yakından takip etmiş ancak tavrını açık

⁵² Gürel, a.g.e., s.89-90.

⁵³ Mayes, a.g.e., s.71.

⁵⁴ Anthony Eden, *The Memories of the Anthony Eden: Full Circle*, The Riverside Press, Cambridge 1960, s.525.

⁵⁵ Gürel, a.g.e., s.90.

⁵⁶ **FCO 141-3219-22, 23, 24, 25**, Secret, Political Situation in Cyprus During the Month of January 1954.

⁵⁷ **FCO 141-3219- 45; 51**, Secret, Political Situation in Cyprus the Month of March 1954.

bir şekilde ortaya koymak istememiştir. Türk hükümetinin sessiz politikasına rağmen Türkiye'deki sivil toplum örgütlerinin temsilcileri adaya giderek Kıbrıslı Türklere destek vermişler ve onların endişelerini gidermeye çalışmışlardır. Bu kapsamdaki ziyaretlerden biri de, İstanbul'da basılan Kadın gazetesinin sahibi İffet Halim Oruz ve beraberindeki heyet tarafından yapılmıştır. Heyet 1954 yılı Şubat ayında Kıbrıs'ta incelemelerde bulunmuş, ziyaret ettikleri kazalarda yaptıkları konuşmalarda Kıbrıslı Türklere destek mesajı vermişlerdir⁵⁸.

Türkiye'nin Kıbrıs sorunu konusundaki tavrı 1954 yılı Nisan ayından itibaren değişmeye başlamıştır. Dışişleri Bakan Yardımcısı Muharrem Nuri Birgi, Yunanistan'ın 1954 yılı Nisan ayından itibaren Kıbrıs sorununu BM gündemine taşıma girişimlerini arttırması üzerine İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi'ne yaptığı ziyarette; Türkiye'nin Kıbrıs'taki statükonun devamından yana olduğunu, Yunan hükümetinin Sorunu BM gündemine taşımak konusundaki iradesini tekrar gözden geçirmesini istediklerini iletmıştır⁵⁹. Benzer bir girişim Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü tarafından yapılmıştır. Dışişleri Bakanı Köprülü, 3 Nisan 1954 tarihinde Yunan mevkidaşıyla yaptığı görüşmede; Yunan hükümetinin Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili yapmış olduğu açıklama ve girişimleri eleştirmiş, bunların devam etmesi hâlinde

Türk-Yunan dostluğunun zarar göreceğini, Türkiye'nin buna karşı tavrını açıkça ortaya koyarak Yunan önerisinin karşısında konumlanacağını belirtmiştir⁶⁰.

Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişme emarelerinin belirttiği bu dönemde Kıbrıs Türk Kurumlar Fedarasyonu (KTKF) Başkanı Faiz Kaymak, Kıbrıs Türk Millî Birliği (KTMB) Başkanı Dr. Fazıl Küçük sık sık Ankara'ya gelmiş, siyasilere yaptıkları temaslarda Rumların Enosis girişimlerini anlatmışlar ve Türkiye'den destek talep etmişlerdir⁶¹. Kıbrıs Türk örgüt liderlerinin yaptığı bu girişimler bile adanın geleceğine dair Kıbrıs Türk

⁵⁸ “Bu Akşamki Ziyaret”, **Bozkurt**, 15 Şubat 1954, s.1; “Türkiyeli Misafirlerimiz”, **Bozkurt**, 15 Şubat 1954, s. 1.

⁵⁹ Eftal İrkiçatal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Orta Doğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 15, 2012/1, s.51.

⁶⁰ Hüseyin Bağcı, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 2001, s.103-104.

⁶¹ **FCO 141-3219-92-96**, Secret, Political Situation in Cyprus During the Month of May 1954.

toplumu endişelerini tam olarak giderememiştir. Kıbrıs Türk futbol kulübü Çetinkaya ile Rum futbol kulübü APOEL arasında Haziran ayında oynanan maçta gerginlik yaşanmış, taraftarların sözlü sataşmaları bir süre sonra saldırıya dönüşmüştür. Saldırıları polisin araya girmesi sonucu büyümeden kontrol altına alınabilmiştir. İngiliz Sömürge Yönetimi raporlarında, bu olayın Kıbrıs sorunu konusundaki siyasi gerginlikten kaynaklandığı ifade edilmiştir⁶².

İngiltere, Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasındaki gerginliğin arttığı bu dönemde de Yunan hükûmeti ile Başpiskopos III. Makarios'un Kıbrıs sorununu müzakere etmek yönündeki ısrarlarına rağmen kararından vazgeçmemiş, adaya bağımsızlık hakkı tanımaktan ziyade özerk bir yönetimi içeren anayasal değişiklik yapılacağını açıklamıştır. İngiltere'nin bu kararı almasını sağlayan en önemli gelişmelerden biri ise 27 Temmuz 1954 tarihinde Mısır'la imzalanan Süveyş Antlaşması olmuştur. İngiltere, bu antlaşma ile Süveyş'teki askerî üslerini 20 ay içinde boşaltmayı taahhüt etmiştir⁶³. Bu gelişmeden bir gün sonra, 28 Temmuz 1954 tarihinde İngiltere Sömürgeler Bakan Yardımcısı Henry Hopkinson, Kıbrıs için yeni bir anayasa tasarısı hazırladıklarını belirtmiş ve Kıbrıs'ın İngiltere için hayati önemde olduğunu ve adanın başka bir devlete verilmesinin söz konusu olmadığını vurgulamıştır⁶⁴.

İngiltere'nin Kıbrıs'a dair planlarını açıklamasından sonra Yunanistan, bir süredir beklemeye aldığı planı yürürlüğe koymaya karar vermiş ve 16 Ağustos 1954 tarihinde "Kıbrıs Halkına Eşit Haklar ve Kendi Kaderini Tayin Hakkının Uygulanması" başlıkla Kıbrıs sorununun BM Genel Kurul'da görüşülmesi için resmi müracaatını yapmıştır⁶⁵.

Kıbrıslı Türkler bu gelişmelerin yaşandığı dönemde nasıl bir politika izlemeleri gerektiğine dair tavsiyeleri Türkiye'den almıştır. KTKF Başkanı Faiz Kaymak ve beraberindeki heyetin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü ile yaptıkları görüşmede kendilerine, Kıbrıs'taki statükonun devamını

⁶² FCO 141-3219-114-117, Secret, Political Situation in Cyprus During the Month of June 1954.

⁶³ Gürel, a.g.e., s.95.

⁶⁴ Gürel, a.g.e., s.91; Mayes, a.g.e., s.72.

⁶⁵ Stephen G. Xydis, **Cyprus: Reluctant Republic**, Moutan, The Hauque, Paris 1973, s.11-12; Mayes, a.g.e., s.74.

savunmaları ve İngiltere tarafından önerilen Anayasa taslağını desteklemeleri tavsiye edilmiştir⁶⁶.

Yunanistan'ın Kıbrıs sorununu BM'ye taşımasından sonraki dönem karşılıklı diplomatik hamleler ve lobi faaliyetleriyle geçmiştir. İngiliz hükûmeti, Kıbrıs'ın kendi iç meselesi olduğunu ve BM'nin öneriyi gündeme alarak yetkisini aştığı görüşünü ileri sürerken Yunanistan bu sorunun ancak BM tarafından çözülebileceğini çünkü İngiliz hükûmetinin tüm müzakere yollarını kapattığını iddia etmiştir. İngiltere'nin tüm lobi faaliyetlerine rağmen BM Yönlendirme Komitesi 23 Eylül 1954 tarihinde aldığı kararla Yunan hükûmetinin önerisinin Genel Kurul'da görüşülmesini kabul etmiştir⁶⁷.

Türkiye'nin BM Delegasyonunda görevli olan Büyükelçi Selim Sarper, Kıbrıs sorununun BM Genel Kurul gündemine alınması kararından sonra yaptığı açıklamada; Yunanistan'ın tarihin hiçbir döneminde Kıbrıs'a sahip olmadığını, adanın Türkiye ile siyasi, sosyal, coğrafi ve ekonomik bağlarının çok eskilere dayandığından dolayı Yunan iddialarının mesnetsiz olduğunu belirtmiş ve Türk hükûmetinin Lozan Barış Antlaşması hükümlerine sadık kalmasından dolayı Kıbrıs ile ilgili pasif bir politika takip ettiğini ancak Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili bir karar alınması hâlinde Türkiye'nin de bu süreç içinde olması gerektiğini vurgulamıştır⁶⁸.

BM Siyasi Komitesi, Yunanistan'ın önerisini 14 Aralık 1954'te görüşmeye başlamıştır. Görüşmelerde Yunanistan adına söz alan Alexis Kırou⁶⁹, sorunun kendi kaderini tayin etmek değil egemenliğin el değiştirmesi olduğunu ileri sürmüş ve bu yolla Kıbrıslı Türklerin de self determinasyon hakkını kullanmak istemelerinin önüne geçmeyi planlamıştır. Türkiye ile İngiltere ise BM'nin yetkisizliğini gündeme getirmişler ve adadaki mevcut statükonun devam etmesi gerektiği yönündeki görüşlerini beyan etmişlerdir. BM Genel Kurulu'nda iki gün süren görüşmelerden sonra, 16 Aralık 1954 tarihindeki oylamada; Türkiye'nin de aralarında olduğu 8 ülke çekimser

⁶⁶ Faiz Kaymak, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü? Anılar ve Belgeler**, Alpay Basımevi, İstanbul 1968, s.25.

⁶⁷ Mayes, **a.g.e.**, s.74.

⁶⁸ “Yunan İddiasına Yalnız Rusya İltifatta Bulundu, Selim Sarper'in Konuşması”, **Zafer**, 15 Aralık 1954, s.1, 7.

⁶⁹ 1931 yılındaki Rum İsyanı'nda Yunanistan'ın Kıbrıs Konsolosu olarak görev yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Mayes, **a.g.e.**, s.74.

kalırken, 50 ülke ret oyu kullanmış ve Kıbrıs sorunu Genel Kurul gündemine alınmamıştır⁷⁰.

III. İngiliz Döneminde Kıbrıs'taki İkinci Rum İsyanı (18-19 Aralık 1954)

BM Genel Kurulu'nun Kıbrıs sorununu gündemine almaması kararından sonra artan gerginlik, 18 ve 19 Aralık 1954 tarihlerinde yerini şiddete bırakmıştır. BM Genel Kurulu'nun almış olduğu karar hem Yunanistan hem de Kıbrıs'taki eylemlerle protesto edilmiştir. Kıbrıs'taki eylemler kısa sürede isyana dönüşmüş, ancak İngiliz Sömürge Yönetimi'nin aldığı sert önlemlerle durdurulabilmiştir. İngiliz dönemindeki İkinci Rum İsyanı sırasında Kıbrıs'ta yaşanan olayların ayrıntıları müteakip maddelerde ele alınmıştır.

III.1. Lefkoşa Kazası

Lefkoşa kazası, İkinci Rum İsyanı'nın en şiddetli yaşandığı şehirlerden biri olmuştur. Lefkoşa'daki olaylarla ilgili ilk bilgiler Kaza Komiserinin saat 09:40'da gönderdiği raporda belirtilmiştir. Raporda; Kız Okulu'ndaki öğrencilerin bahçede toplanmaya başladıkları ancak herhangi bir taşkınlık yaşanmadığı, bununla birlikte bazı öğrencilerin Ledra Caddesine yöneldikleri, grubun nasıl bir hareket tarzını izleyeceğinin tahmin edilemediği, Sendika'nın almış olduğu grev kararını desteklemek amacıyla 800 kişilik bir başka grubun da toplanmaya başladığı ifade edildikten sonra yaşanması muhtemel olaylara karşı askerî birliklerin 30 dakikalık hazırlık durumunda bekletildikleri ifade edilmiştir⁷¹. Aynı mesajda, Girne'deki ilkokul öğrencilerinin 18 Aralık Cumartesi sabahı kaza merkezinde Enosis sloganı atarak yürüdükleri, ilkokul müdürünün yaptığı konuşmanın da etkisiyle protestoların şiddete varmadan sona erdiği ifade edilmiştir⁷².

Lefkoşa Komiserinin 18 Aralık Cumartesi günü saat 10.05'te gönderdiği ikinci raporda ise kazaya bağlı nahiyelerde yaşanan olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Raporda; Trodos Dağı eteklerindeki Pedhoulas köyündeki öğrencilerin Yunan bayrakları ile cadde boyunca yürüyüş yaptıkları, Morphou

⁷⁰ Ü. Halûk Bayülken, *Cyprus Question and the United Nations*, Second Print, CYREP Yayınevi, Lefkoşa 2001, s.3; Mayes, *a.g.e.*, s.74-75.

⁷¹ **FCO 141-3320-04**, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 09.40, 18 Aralık 1954.

⁷² **FCO 141-3320-04**, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 09.40, 18 Aralık 1954.

(Güzelyurt)'daki dükkânların büyük kısmının Sendika'nın grev kararına uydukları ve sadece yiyecek satan dükkânların açık olduğu, Kıbrıs Maden İşletmesi (Cyprus Mining Corporation/CMC)'nde çalışmanın devam ettiği, Limasol'a bağlı Evrikhou köyünde 200 kadar ortaokul öğrencisinin Yunan bayrakları ile cadde boyunca protesto yürüyüşü yaptıktan sonra Kilise'de dua ettikleri, Lapithos (Lapta)'da da ilkokul öğrencilerinin barışçıl bir protesto yürüyüşü yaptıkları ifade edilmiştir⁷³.

Lefkoşa'da 18 Aralık sabahında olaysız bir şekilde başlayan eylemler öğleye doğru şiddete dönüşmeye başlamıştır. Lefkoşa Komiserinin saat 11:30'da gönderdiği raporda; kalabalığın İngiliz Sömürge Yönetimi Sekreterlik binasını taşlamaları sonucunda bazı camların kırıldığı, kalabalığın Metaksas Meydanı, Ledra ve Hermes Caddesi güzergâhını takip ederek Başpiskoposluk binasına ulaştıkları, yürüyüş esnasında güzergâh üzerindeki açık olan dükkan sahiplerini tehdit ettikleri bazılarına ise saldırdıkları, saldırıda yaralanan bir kişinin hastaneye kaldırıldığı, Metaksas Meydanı'na yönelen kalabalığa 300'e yakın kişinin daha katıldığı, grubun Turizm Ofisi'nin camlarını kırdıkları, polis aracını taşıdıkları bildirilmiştir⁷⁴.

Metaksas Meydanı'nda kontrolden çıkmaya başlayan gösterilere yönelik ilk ciddi müdahale saat 12.30'da yapılmıştır. İsyancılara karşı göz yaşartıcı bomba kullanılmasına rağmen kontrol sağlanamayınca polis ihtiyat güçleri olay mahalline sevk edilmiş, Metaksas Meydanı'na giriş çıkışlar kapatılmış, çatışmalara katılmadığı tespit edilen 200 kişi alandan çıkartılmış, grup lideri olan ikisi öğrenci dört kişi tutuklanarak alan tecrit edilmiştir⁷⁵.

Metaksas Meydanındaki isyancıların eylemleriyle eş zamanlı olarak bir başka isyan girişimi İngiliz Enstitüsü bölgesinde olmuştur. Polis Komiseri, İngiliz Enstitüsü bölgesinde toplanmaya başlayan ve sayıları sürekli artan göstericilerin kontrol altına alınması amacıyla bölgeye polis güçlerini sevk edip etmemede ilk önce kararsız kalmıştır⁷⁶. Bu kararsızlık isyancıların planladıkları eylemin uygulanmasını kolaylaştırmış ve İngiliz Enstitüsü

⁷³ FCO 141-3320-08, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 10.05, 18 Aralık 1954.

⁷⁴ FCO 141-3320-12, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 11.30, 18 Aralık 1954.

⁷⁵ FCO 141-3320-15, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 12.30, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-17, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 12.45, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-18, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.01, 18 Aralık 1954 13.01; FCO 141-3320-23, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 13.18, 18 Aralık 1954.

⁷⁶ FCO 141-3320-13, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 11.47, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-14, Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 12.09, 18 Aralık 1954.

bölgesinde toplanan ve çoğunluğu Samuel Okulu öğrencileri oldukları tespit edilen 300 kadar kişi, Spinneys yakınlarındaki Alkmini Oteli civarında polislerle taşlarla saldırınca polis isyancıları dağıtmak amacıyla göz yaşartıcı gaz kullanmış ancak saldırılar kontrol altına alınamayınca Limasol Garnizon Komutanlığından takviye askerî birlikler gönderilmesi talep edilmiş ve “Kırmızı Alarm” durumu uygulanmaya başlanmıştır⁷⁷.

Lefkoşa’da 18 Aralık Cumartesi günü öğleden sonra yaşanan olaylar Lefkoşa Polis Komiserinin endişelerini haklı çıkarmıştır. Ledra Caddesi’nde polis kordonuna alınan isyancıların karşı saldırısında polis müfettişi yüzünden yaralanmış ve Belediye binası taşlanmıştır. Bölgeye gelen takviye güçler sayesinde saldırılar kontrol altına alınabilmiş, isyancılardan yedi kişi tutuklanmıştır. Tutuklanan isyancıların, Samuel Okulu öğrencileri olduğu ve yaşlarının 14 ilâ 18 arasında değiştiği rapor edilmiştir⁷⁸. Polis güçlerinin Ledra Caddesi’ndeki olayları kontrol altına almasına rağmen diğer mahallelerdeki isyan kontrolden çıkmıştır. Metaksas Meydanı’nda tekrar toplanmaya başlayan 400 kişiye yakın kalabalık grup polisin coplu müdahalesi ile dağıtılmaya çalışılsa da başarılı olunamamış, isyancıların Evagoras Bulvarı’ndan Sömürge Sekreterliği’ne doğru yürüyüşe başlamaları üzerine takviye polis güçleri bölgeye gönderilmiştir⁷⁹. Takviye polis güçlerinin buradaki kolluk güçlerini takviye etmesiyle isyan kontrol altına alınabilmiş ve beş isyancı tutuklanmıştır⁸⁰. İsyancılar, tutuklanan arkadaşlarının serbest bırakılması için eylemlerinin şiddetini arttırmışlar, Femina Kabaret bölgesinde çembere alınan polislerle karşı yapılan taşlı saldırıların artması üzerine silahlandırılmış takviye polis güçleri bölgeye sevk edilmiştir⁸¹.

Kıbrıslı Türkler, eylemlerin kaza geneline yayılması ve isyancı sayısının artmasından endişe etmişlerdir. Bu durum İngiliz Sömürge Yönetimi raporlarında da belirtilmiştir. Raporda, Lefkoşa Komiserinin Kıbrıs Türkleriyle bir görüşme yaptığı ve yaşanan olaylardan kaygı duymalarına

⁷⁷ FCO 141-3320-24, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.26, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-25, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.42, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-26, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.51, 18 Aralık 1954.

⁷⁸ FCO 141-3320-29, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 14.03, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-32, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 14.25, 18 Aralık 1954.

⁷⁹ FCO 141-3320-34; Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.00, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-35, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.02, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-37, 38, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.09, 18 Aralık 1954.

⁸⁰ FCO 141-3320-39, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.18, 18 Aralık 1954.

⁸¹ FCO 141-3320-40, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.27, 18 Aralık 1954.

gerek olmadığını söyledikten sonra Türklerin evlerine döndükleri belirtilmiştir⁸². Lefkoşa’da olaylar kontrol altına alınmaya çalışılırken önemli bir tespit yapılmıştır. İngiliz Sömürge Yönetimi’nin olayları kontrol etmek amacıyla yaptığı telefon görüşmeleri ile telgraf yazışmalarının Telefon ve Telgraf Dairesinde görevli Rumlar tarafından dinlendiği ve elde edilen bilgilerin isyancılara aktarıldığının tespit edilmesi üzerine Sömürge Sekreteri, kaza merkezleri ile Lefkoşa arasındaki telefon ve telgraf akışının birkaç saatliğine durdurulması talimatını vermiştir⁸³.

Lefkoşa’daki isyan, 18 Aralık Cumartesi akşamı tekrar şiddetlenmeye başlamıştır. Metaksas Meydanı’ndaki isyancılarla polis arasında arbede yaşanırken, Carlton Kulübü yakınında toplanmaya başlayan ve kısa sürede sayıları 150’ye ulaşan isyancıların saldırısında başından yaralanan polis müfettişi hastaneye kaldırılmış, Femina Kabaret yakınında toplanan ve yaklaşık 300 kişiden oluşan kalabalık yol üzerindeki arabalara zarar vermiştir⁸⁴.

İsyancıların saldırıları havanın kararmaya başlamasıyla azalma eğilimi göstermesine rağmen Amerikan Konsoloslugu yakınında toplanan grup binaya saldırmışlardır. Saldırıları, Konsolosluk binasında alınan tedbirlerden dolayı başarılı olamayınca isyancılar sokak aydınlatmalarına ve bina civarındaki araçlara zarar verdikten sonra Mağusa Kapısı’na yönelmişlerdir⁸⁵.

Bu arada önemli bir gelişme daha yaşanmıştır. 80 kadar Kıbrıslı Türk, isyancılarla çatışmak amacıyla Ledra Caddesi’ne doğru yürüdükleri sırada polisin attığı göz yaşartıcı gazın da etkisiyle dağılmışlardır. Kıbrıslı Türklerin dağılmasından sonra durum kısmen sakinleşmişse de Komiserliğe ulaşan istihbarat bilgisinde, Başsavcılık ve Amerikan Konsolosluk binasının ilerleyen saatlerde yakılacağına dair istihbari bilgiler kapsamında söz konusu yerlerdeki güvenlik önlemleri arttırılmıştır. Lefkoşa’da 18 Aralık Cumartesi

⁸² FCO 141-3320-33, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 14.40, 18 Aralık 1954.

⁸³ FCO 141-3320-42, Sömürge Sekreteri ile Bay Portsmouth arasında geçen telefon konuşması, saat 15.35, 18 Aralık 1954.

⁸⁴ FCO 141-3320-49, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.38, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-50, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.30, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-51, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.50, 18 Aralık 1954.

⁸⁵ FCO 141-3320-57, 59, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 18.00, 18 Aralık 1954; FCO 141/3321/05, Kıbrıs Hükûmetinden Eyalet Sekreteri’ne Gönderilen Telgraf, Kopya (Orijinal M.P.S. 23/D/54), Acil, No:507, Durum Raporu:4, Eyalet Sekreteri ile Atina ve Ankara’daki Büyükelçilere de gönderilmiştir, 19 Aralık 1954.

günkü isyan eylemlerine katılan kişilerden 43'ü tutuklanmış, 33'ü ise gözaltına alınmıştır⁸⁶.

Lefkoşa Komiseri, 19 Aralık Pazar sabahı Sömürge Sekreteri'ne gönderdiği yazıda; "Toplantı ve Yürüyüş Kanunu" kapsamında yürüyüş ve toplantıların yasaklanmasını önermiştir⁸⁷. Lefkoşa'da 18 Aralık Cumartesi günü başlayan isyanın Pazar günü devam etmemesi amacıyla alınan önlemlerden bir diğeri ise Komiserin Samuel Okulu Müdürü Authouilis ile yaptığı görüşme olmuştur. Lefkoşa Komiseri okul müdürüyle yaptığı görüşmede; öğrencilerin kanuna aykırı eylemlere karışmamalarını istemiş, bu isteğin öğrenci ailelerine de iletilmesini vurgulamış ve kanuna aykırı hareket edecek öğrencilerin tutuklanacağını söylemiştir. Komiser, müdürle yaptığı görüşmeden sonra Samuel Okulu öğrencisi iki kişiyi polis karargâhına götürmüş ve Cumartesi günü isyana katılan ve gözaltına alınan öğrencileri teşhis ettirmiştir⁸⁸.

Lefkoşa Komiserinin olayları kontrol altına almak için aldığı tedbirlerin etkisiz olduğu 19 Aralık Pazar günü öğle saatlerinde başlayan eylemlerle kendini göstermiştir. Metaksas Meydanı'nda toplanan ve çoğunluğu öğrenci olan yaklaşık 200 kişilik grup buradaki polis aracını taşlamışlardır. İsyancıların saldırılarını önlemek amacıyla üç grup polis gücü bölgeye takviye olarak gönderilmiş ve burada bulunan kamu binaları kapatılarak güvenlik tedbirleri arttırılmıştır⁸⁹. Lefkoşa Komiseri, sabah saatlerinde yapılan uyarıya rağmen öğrencilerini engelleyemeyen Samuel Okulu Müdürü ile Pancyprian Okul Müdürü'nü sert bir dille bir kez daha uyarılmış⁹⁰ polis güçlerine verdiği talimatta; Metaksas Meydanı'ndaki isyancılara karşı göz yaşartıcı gaz kullanmalarını ve yakalayabildikleri isyancıları tutuklayarak karakola

⁸⁶ FCO 141-3320-65, Lefkoşa Bölgesindeki Durum, 18 Aralık Cumartesi gece 22.00'den sonra, 18-19 Aralık 1954; FCO 141-3321-03, Kıbrıs Hükümetinden Eyalet Sekreteri'ne Gönderilen Telgraf, Kopya (Orijinal M.P.S. 23/D/54), Acil, Telgraf No:506, Durum Raporu No:3, 18 Aralık 1954; FCO 141/3321/06, Kıbrıs Hükümetinden Eyalet Sekreteri'ne Gönderilen Telgraf, Kopya (Orijinal M.P.S. 23/D/54), saat 15.55, Acil, No:507, Eyalet Sekreteri ile Atina ve Ankara'daki Büyükelçilere de gönderildi, Durum Raporu:5, 19 Aralık 1954.

⁸⁷ FCO 141-3320-63, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı (Sömürge Sekreteri Aracılığıyla), saat 08.50, 19 Aralık 1954.

⁸⁸ FCO 141-3320-66, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 10.10, 19 Aralık 1954.

⁸⁹ FCO 141-3320-74, Lefkoşa Komiserinin Mesajı, saat 13.05, 19 Aralık 1954

⁹⁰ FCO 141-3320-75, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.22, 19 Aralık 1954.

getirmelerini istemiştir⁹¹. Fakat alınan tüm önlemlere rağmen isyancıların sayısı her geçen dakika artmış, lunapark bölgesinde toplanmaya başlayan 600'den fazla isyancı İngiliz araçlarına taşlarla saldırmışlardır⁹². Olayların şiddetini giderek arttırdığı öğle saatlerinde Komiserliğe ulaşan istihbarat bilgisinde; isyancıların Amerikan Konsoloslugu, Garnizon Komutanlığı ve Lefkoşa Hastanesine dinamitle saldıracakları bilgisi yer almıştır⁹³. Komiser Yardımcısı, bu bilgi doğrultusunda Amerikan Konsolosluk binası, Garnizon Komutanlığı ve Hastane bölgesine takviye polis güçleri görevlendirmiştir⁹⁴. Eylemlerin genişlemeye başladığı öğle saatlerinde Sendika yetkilileri; isyancıların dağılmalarını sağlamak amacıyla kendi temsilcilerinden bazılarını isyancılarla görüşme yapmak üzere görevlendirmek istediklerini önermişler, söz konusu kişilerin polis güçleri tarafından tanınabilmeleri için de kollarına pazubent takılacağını belirtmişlerdir. Bu sırada Komiserliğe ulaşan başka bir istihbaratta, sendika görevlilerinin de eylemlere karıştıkları bilgisi yer aldığından dolayı öneri reddedilmiştir⁹⁵.

İsyancıların saldırıları, Lefkoşa'da saat 15.20 sularında başlayan şiddetli yağmurdan dolayı bir süre durmuştur. İngiliz yetkilileri, bu durumdan istifade etmişler ve gece alınması planlanan tedbirleri görüşmüşler ve bu kapsamda isyancıların bir araya gelerek eylem planlayabilecekleri sinema, kafe vb. mekânların kapalı tutulmasına karar vermişlerdir⁹⁶.

Lefkoşa'daki isyan 20 Aralık 1954'te sona ermiştir. Lefkoşa Polis Komiserliği, isyanın sona ermesi üzerine; daha önce ilan edilen "Kırmızı Alarm" durumunu kaldırmış, dernek faaliyetlerinin yasaklanmasını içeren kararı iptal etmiş, takviye silahlı polis güçlerinin kritik tesislerdeki nöbetini sonlandırmıştır⁹⁷. Lefkoşa'da 18 ve 19 Aralık 1954 tarihlerindeki isyanda

⁹¹ FCO 141-3320-76, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 13.28, 19 Aralık 1954; FCO 141-3320-78, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, 19 Aralık 1954.

⁹² FCO 141-3320-79, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 14.28, 19 Aralık 1954.

⁹³ FCO 141-3320-80, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 14.15, 19 Aralık 1954.

⁹⁴ FCO 141-3320-85, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 14.55, 19 Aralık 1954.

⁹⁵ FCO 141-3320-87, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 15.00, 19 Aralık 1954.

⁹⁶ FCO 141-3320-92, 93, 94, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.20, 19 Aralık 1954.

⁹⁷ FCO 141-3320-96, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 08.33, 20 Aralık 1954.

herhangi bir can kaybı yaşanmamasına rağmen eylemlere katılan 50 kişi tutuklanmıştır⁹⁸.

III.2. Limasol Kazası

Limasol kazası, Rum İsyanı'nın yoğun hissedildiği bir diğer şehir olmuştur. Limasol'daki ilk hareketlilik, tıpkı Lefkoşa'da olduğu gibi, 18 Aralık Cumartesi sabahı başlamıştır. Limasol Komiserinin bu hareketlenmeyi rapor ettiği ilk mesajında; Katoliki Kilisesi'nde yaklaşık 2000 kişinin toplandığı, gruptan ayrılan 150 kadar isyancının, Kilise'nin arka bahçesinden çıkarak "Enosis ölmeyecek", "Diktatör İngiliz Utan" sloganlarıyla Komiserin konutunun bulunduğu yere geldiği, çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu isyancıların fotoğraf çeken polise saldırarak negatifi almaya çalıştıkları, saldırganlardan iki öğrencinin tutuklandığı, bu haberi alan ve yaklaşık 500 kişiden oluşan başka bir isyancı grubunun arkadaşlarını geri almak amacıyla polis karakoluna gittikleri, karakoldaki İngiliz bayrağını indirerek Yunan bayrağını çeken öğrencilerin, istekleri reddedilince karakol girişindeki mobilyaları kırdıkları ve görevli polise saldırdıkları belirtilmiştir⁹⁹.

Limasol Komiserinin karakoldan uzaklaşmalarını isteyen ikazını dikkate almayan isyancılar, tutuklu arkadaşlarının serbest bırakılması hâlinde karakol binasını terk edeceklerini yinelemişlerdir. Komiser isyancıların isteğini reddetmiştir. Bunun üzerine diğer gruplarla birleşen ve sayıları kısa bir sürede 2000'i aşan isyancılar ellerinde taşıdıkları Yunan bayrakları ile Komiserin evinin olduğu bölgeye yönelmişlerdir. Polisin dağılamamaları hâlinde güç kullanmak durumunda kalınacağı ikazına rağmen isyancıların saldırıları başlayınca, polis göz yaşartıcı gaz kullanarak olayları kontrol etmeye çalışmıştır. Polisin müdahalesi ile dağılan isyancılar bir süre sonra Mahkeme binası önünde tekrar toplanmışlar ve bina önündeki İngiliz bayrağını gönderden indirdikten sonra yırtmışlardır. İsyancılar daha sonra Limasol Bölge Hastanesine gitmişler ve bahçede bekleyen polisleri taşlamaya

⁹⁸ FCO 141-3320-91, Lefkoşa Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.03, 19 Aralık 1954; FCO 141-3321-07, Kıbrıs Hükûmetinden Eyalet Sekreteri'ne Gönderilen Telgraf, Kopya (Orijinal M.P.S. 23/D/54), saat 19.55, Acil, No:512, Eyalet Sekreteri ile Atina ve Ankara'daki Büyükelçilere de gönderildi, Durum Raporu: 6, 19 Aralık 1954.

⁹⁹ FCO 141-3320-06, Limasol Komiserinin Mesajı, saat 09.50, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-09, Limasol Komiserinin Mesajı, saat 11.00, 18 Aralık 1954; FCO 141-3321-21-29, Kıbrıs Hükûmetinden Sömürge Sekreterine Gönderilen Yazı, Ref. 2301, Gizli, 24 Aralık 1954.

başlamışlardır. Saldırıların kontrolden çıkması üzerine hastane bölgesine görevlendirilen askerlere ateş açma emri verilmiştir. Üç isyancı açılan ateş sonucunda yaralanmış¹⁰⁰ ve arkadaşları tarafından Dr. Solomonides'in özel kliniğine götürülmüşlerdir¹⁰¹. Bu olayın duyulmasından sonra daha da öfkelenen isyancılar, Limasol Komiserinin evine yönelince Komiserin ailesi Polemedya'daki askerî kampa tahliye edilmiş ve olası bir katliamdan kurtulmuşlardır¹⁰².

İsyancılar, 18 Aralık Cumartesi akşamı, Paul Pavlides'in sahibi olduğu ve çoğunlukla İngilizlerin kaldığı Metropol Otel ile İngilizlerin uğrak yeri olan King's Army ve İngiliz ordusuna lojistik hizmet sağlayan firmanın işlettiği Green Lion isimli barlara saldırmışlardır. Saldırıları sonucunda King's Army'nin İngiliz sahibi ciddi şekilde yaralanmış, bar yağma ve talan edilmiş, saldırıları önlemeye çalışan bir polis yüzünden yaralanarak hastaneye kaldırılmıştır. Limasol Komiseri, saldırıların kontrole alınamaması üzerine Garnizon Komutanı'nı olaylara müdahale etmek üzere görevlendirmiştir. Garnizon Komutanı, saat 18.05'te kontrolü devralmış ve yedi isyancıyı tutuklamıştır¹⁰³. Askeri birliklerin olayları kontrol etmek amacıyla görevlendirilmesinin olumlu sonuçları hemen görülmüş ve gece boyunca Limasol'da herhangi bir saldırı eylemi gerçekleşmemiştir. Bununla birlikte 18 Aralık gecesi bazı İngiliz tesislerine karşı bombalı saldırılar yapılacağı yönünde elde edilen istihbarat bilgisi doğrultusunda; Limasol kazasına bağlı Polemedya Köyünde bulunan İngiliz askerî kampındaki güvenlik tedbirleri Kırmızı Alarm seviyesine yükseltilmiş, Posta ve Telgraf Dairesi ve Metropol Otel'e nöbetçi polisler görevlendirilmiş, polis karakoluna takviye güçler gönderilmiştir. Alınan bu tedbirlere rağmen tek tip kıyafet giymiş bazı isyancılar Limasol sokaklarındaki telefon kulübelerine zarar vermiş ve telefonları parçalamışlardır. Yaşanan bu olaydan sonra Limasol Komiseri,

¹⁰⁰ **FCO 141-3321-01**, Eyalet Sekreteri Telgrafı, No: 504, Dosya Numarası:S23/DIV/54, Durum Raporu No:1, 18 Aralık 1954; **FCO 141/3321/04**, Dosya Numarası: S23/DIV/54, 18 Aralık 1954; **FCO 141-3321-08, 09**, Kıbrıs Hükümetinden Sömürge Sekreterine Gönderilen Yazı, HQ.S.4/2/4, 19 Aralık 1954.

¹⁰¹ **FCO 141-3320-48**, Limasol Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 16.14, 18 Aralık 1954.

¹⁰² **FCO 141-3320-58**, Limasol Komiserinin Mesajı, saat 18.00, 18 Aralık 1954.

¹⁰³ **FCO 141-3320-60**, 61,65, Limasol Komiserinin Mesajı, saat 18:20, 18 Aralık 1954; **FCO 141-3321-02**, Eyalet Sekreteri Telgrafı, No:505, Dosya Numarası: S23/DIV/54, Durum Raporu No:2, 18 Aralık 1954; **FCO 141-3321-08,09**, Kıbrıs Hükümetinden Sömürge Sekreterine Gönderilen Yazı, HQ.S.4/2/4, 19 Aralık 1954.

aralarında piskoposların da olduğu Rum ileri gelenleriyle yaptığı toplantıda isyanın sona erdirilmesini talep ettikten sonra olaylar bir süreliğine de olsa durulmuştur¹⁰⁴.

Cumartesi günü ateşli silahla yaralanan isyancılara ait ilk bilgiler Limasol Hastane Müdürü'nün Komiserliğe gönderdiği mesajda yer almıştır. Hastane Müdürü mesajında; yaralı üç isyancıdan ikisinin durumunun kritik olduğu, saldırılarda yaralanan 13 kişinin hastane haricindeki özel klinikte tedavi edildiği, bu kişilerden birinin taşlı saldırılarda yararlanan polis memuru olduğu, yedi yaralının ise tedavilerinin ardından taburcu edildiği diğer yaralılarından hiçbirinin hayati tehlikesinin bulunmadığını rapor etmiştir¹⁰⁵.

Limasol Komiseri 19 Aralık Pazar günü öğleden sonra durumun sakin olduğunu vurguladığı mesajında, tek endişesini hastanedeki yaralı isyancıların hayatlarını kaybetmeleri hâlinde olayların tekrar başlama ihtimali olarak belirtmiştir. Aynı raporda bir gün önce Polemedya Köyündeki askerî kışlaya tahliye edilen Limasol Komiserinin eşi ve çocuklarının evlerine döndükleri, ordu ve polis güçlerinin herhangi bir olaya müdahale edecek şekilde hazır bekletildikleri de ifade edilmiştir¹⁰⁶.

Limasol'da alınan tedbirler sonucunda 19 Aralık Pazar gecesi herhangi bir saldırı yaşanmamış ve yürürlükte olan "Kırmızı Alarm" durumu iptal edilmiştir. Bu tedbire rağmen yüksek hazırlık durumunun korunmasına karar verilmiş ve Metropol Otel ile diğer kritik yerlerdeki takviye nöbetçiler görevlerine devam etmişlerdir. Limasol Komiser Yardımcısının 20 Aralık Pazartesi sabahı gönderdiği başka bir raporda ise, isyanın sona erdiği bilgisi verilmiş, tedavi edilen isyancıların sağlık durumlarının kötüleşmesi hâlinde olayların tekrar başlamasının muhtemel olduğundan dolayı Kıbrıs İhtiyat Ordusu'nun hazır bulundurulması önerilmiştir¹⁰⁷.

İsyan sırasında yaralanan kişilere ait ayrıntılı bilgiler 20 Aralık Pazartesi günkü raporda yer almıştır. Limasol Komiseri, 20 Aralık Pazartesi günü Dr. Solomonides kliniğinde tedavi gören yaralıları ziyaret etmiş ve tespitlerini rapor etmiştir. Raporda, yaralı iki isyancının "Tehlikeli Şahıslar" listesinde yer aldığı belirtilmiş, yaralıların yeteri kadar sağlık hizmeti alamadıklarına

¹⁰⁴ FCO 141-3320-65, Limasol komiserinin Mesajı, 18 Aralık 1954.

¹⁰⁵ FCO 141-3320-69, Hastane Müdürünün Mesajı, saat 11.00, 19 Aralık 1954.

¹⁰⁶ FCO 141-3320-90, Limasol Komiserinin Mesajı, saat 15.48, 19 Aralık 1954.

¹⁰⁷ FCO 141-3320-95, Limasol Komiser Yardımcısının Mesajı, saat 08.25, 20 Aralık 1954.

dair söylentilerin olduğu, yaralıların hayatlarını kaybetmeleri hâlinde yaşanabilecek olumsuz gelişmelerin önüne geçebilmek için söz konusu kişilerin Lefkoşa'ya tahliye edilmeleri teklif edilmiş¹⁰⁸ ancak Dr. Solomonides kliniğindeki yaralı isyancılar teklifi reddetmişlerdir¹⁰⁹. Bu durumun sonraki günlerde isyancıları tahrik edebileceğini ve saldırıların tekrar başlatılabileceğini değerlendiren Limasol Komiseri, Hastaneye giderek yararlılarla bizzat görüşmüş ve son durumlarını Sömürge Sekreteri'ne rapor etmiştir. Raporda yaralılar ile ilgili detaylar aşağıdaki gibi ifade edilmiştir¹¹⁰:

“1. Renos Bouyyoukkas, 20 yaşında: Limasol Hükümet Hastanesine götürülmeyi kabul etti fakat durumu çok ağır olduğundan başka bir hastaneye nakledilmesi sonucu değiştirmeyecek muhtemelen bir iki gün içinde ölecek, tüm ileri tetkikler ve müdahaleler yapılmıştır. Ailesi ile görüştüm, oldukça soğukkanlılar ve duyarlı kişiler, oğullarının Lefkoşa'da tedavi görmesi için yazılı belge verdiler. Fakat hastanın durumu dün gece (20 Aralık'ı 21 Aralık'a bağlayan gece) ağırlaştığından dolayı Lefkoşa'ya transferle ilgili yazılı taleplerini iptal ettiler. Dr. Marangos hastanın ilk günden itibaren tedavisi ile ilgilenmektedir.

2. Markis Petrides, 17 yaşında: Dr. Solomonides'in ameliyatından sonra bakım evine götürülmeyi kabul etti. Durumu ciddi, kritik hastalar listesine dâhil edilecek.

3. Andreas Demetrou, 23 yaşında: Dr. Solomonides'in Özel Bakım evinde tedavi görmeyi kabul etti. Genel durumu iyi.”

Sonraki günlerde yapılan yazışmalar yaralı isyancıların Lefkoşa'ya nakledilmeleri ve bu kişilerin hayatlarını kaybetmeleri hâlinde cenaze törenlerinin yapılıp yapılmayacağı, tören yapılacaksa nerede ve nasıl olacağına dair esasların tespit edilmesi yönünde olmuştur¹¹¹.

¹⁰⁸ FCO 141-3320-102, Limasol Komiserinin Mesajı, saat: 11:50, 20 Aralık 1954.

¹⁰⁹ FCO 141-3321-11, Limasol Komiserliğinden Kıbrıs Hükümetine gönderilen Yazı, No: 2504, Gizli, 20 Aralık 1954 (Yazının 21 Aralık 1954'te hükümetin eline ulaştığı not edilmiş).

¹¹⁰ FCO 141-3321-12-13, Limasol Komiserliğinden Kıbrıs Hükümetine Gönderilen “Limasol'da Silahla Yaralanma” Başlıklı Yazı, Gizli, 21 Aralık 1954. (Belgedeki bazı bilgilerin üstü kapatılmış ve 80 yıl erişim yasağı konmuştur).

¹¹¹ FCO 141-3321-14D, Limasol Komiserinin Mesajı, saat:10.30, 22 Aralık 1954.

III.3. Mağusa Kazası

Rumların 18 Aralık 1954'te başlattıkları isyanın etkilerinin en az düzeyde hissedildiği kazalardan birisi Mağusa olmuştur. Mağusa Komiserinin 18 Aralık Cumartesi sabahı gönderdiği mesajda; işçilerin Sendika tesislerinde toplanmaya başladıkları ancak işçiler üzerinde etkisi olan Aspris ile yapılan görüşmeden sonra herhangi önemli bir olayın yaşanmadığı belirtilmiştir¹¹².

Mağusa'daki sakin durum 19 ve 20 Aralık 1954 tarihlerinde de devam ettiğinden dolayı "Kırmızı Alarm" güvenlik tedbirlerinin uygulanmasına gerek görülmemiştir¹¹³.

III.4. Baf Kazası

Baf'taki ilk olaylar, 18 Aralık 1954 Cumartesi sabahı başlamıştır. Yunan bayrakları taşıyan ilkokul öğrencileri okul bahçesinde toplandıktan sonra saat 08.21'de Enosis sloganları atarak yürüyüşe başlamışlardır¹¹⁴. Göstericiler ile polisler arasında saat 09.30'da kaza merkezinde kısmi çatışmalar yaşansa da bir süre sonra durum sakinleşmiştir¹¹⁵.

Baf Komiserinin öğle saatlerinde Lefkoşa'ya gönderdiği raporda Baf'a bağlı yerleşim yerlerinde 18 Aralık Cumartesi günkü durum aşağıdaki gibi ifade edilmiştir¹¹⁶:

"Ktima: Eylem yapan öğrencilerin dağıldığı, öğrencilerin tekrar toplanacaklarına dair beklentilerin gerçekleşmediği, kamu binaları hariç tüm dükkânların kapalı olduğu, belediye işletmelerindeki hizmetin normal olarak devam ettiği,

Poli: Eylemci öğrencilerin hâlâ okulda oldukları, polisler girilen çatışmaların %50 oranında azaldığı,

Polemi:40 kişiden oluşan eylemci öğrencilerin Kilise'ye doğru yürüdükleri, eyleme Polimi dışından da katılanların olduğu..."

¹¹² FCO 141-3320-19, Mağusa Komiserinin Mesajı, saat 13.07, 18 Aralık 1954.

¹¹³ FCO 141-3320-72, Mağusa Komiserinin Mesajı, saat 12.20, 19 Aralık 1954; FCO 141-3320-98, Mağusa Komiserinin Mesajı, saat 08.50-09:05, 20 Aralık 1954.

¹¹⁴ FCO 141-3320-01.

¹¹⁵ FCO 141-3320-03.

¹¹⁶ FCO 141-3320-10.

Baf Komiseri, kaza merkezinde yaşanan çatışmalardan dolayı takviye kolluk gücüne ve bazı malzemelere ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaçlardan biri de toplumsal olayların yatıştırılmasında en çok kullanılan göz yaşartıcı bomba olmuştur. Baf Komiseri, 18 Aralık Cumartesi saat 14.00'te Limasol Komiserine gönderdiği raporda; Baf polis teşkilatında hâlen görev yapan altı polisin toplumsal olaylara müdahale konusunda deneyimli olduğu ancak bunun yeterli olmadığını belirtmiş ve Limasol polis teşkilatından takviye güç ile bir miktar göz yaşartıcı gaz bombası talep etmiştir. Ancak aynı gün öğleden sonra Baf'ta önemli bir olay yaşanmadığından talep edilen takviye güçlere gerek kalmadığına dair bilgi müteakip raporda yer almıştır¹¹⁷. Baf kazasında 19 Aralık Pazar günü herhangi önemli bir olay yaşanmamış ve bu durum Lefkoşa'ya gönderilen raporda belirtilmiştir¹¹⁸.

III.5. Larnaka Kazası

Larnaka kazasındaki isyan, tıpkı Baf'ta olduğu gibi 18 Aralık Cumartesi sabahı başlamıştır. Yunan bayrakları taşıyan 300 kadar öğrenci 08.30 sularında Enosis sloganları atarak Lazaros Kilisesi'ne gelmişler ve burada toplanmaya başlamışlardır. Polis Komiseri, kilisede toplanan öğrencilerle konuşma yaptıktan sonra kalabalık Yunan marşları söyleyerek dağılmıştır¹¹⁹. Larnaka'da, 18 Aralık Cumartesi günü önemli olaylar yaşanmadığından Limasol Komiserinin kendi kazasındaki isyanı kontrol edebilmek amacıyla talep etmiş olduğu 50 polis buraya görevlendirilmiştir¹²⁰.

Larnaka Komiseri, isyan girişimlerini önlemek amacıyla Lise Müdürü ve Lise Komisyonu ile saat 11.00'da bir toplantı yapmış ve protesto gösterilerinin tekrarlanmamasını istemiştir. Komiser, saat 11.30'da Kitium muhtarı ile yaptığı görüşmede ise Kitium köylülerinin isyan hareketlerine katılmak amacıyla şehir merkezine gelmemeleri yönünde uyarıda bulunmuştur¹²¹. Larnaka Komiserinin almış olduğu tedbirlerin de etkisiyle 19

¹¹⁷ FCO 141-3320-27.

¹¹⁸ FCO 141-3320-82.

¹¹⁹ FCO 141-3320-02, Larnaka Komiserlik Ofisinin Mesajı, 08.53, 18 Aralık 1954; FCO 141-3320-03, Larnaka Komiserinin Mesajı, 09.13, 18 Aralık 1954.

¹²⁰ FCO 141-3320-62, Larnaka Komiserinin Mesajı, 18.33, 18 Aralık 1954.

¹²¹ FCO 141-3320-68-71, Larnaka Komiserinin Mesajı, saat 12.10, 19 Aralık 1954.

İNGİLİZ YÖNETİMİ DÖNEMİNDE KIBRIS'TA ÇIKARILAN İKİNCİ RUM İSYANI
(18-19 ARALIK 1954)

Aralık 1954 tarihinde kaza merkezinde herhangi bir isyan girişimi olmamıştır¹²².

Kıbrıs'ta 18 Aralık Cumartesi günü başlayan ve özellikle Lefkoşa ve Limasol'da iki gün boyunca devam eden isyan, 20 Aralık Pazartesi günü kontrol altına alınmış ancak İngiliz kolluk kuvvetlerinin almış olduğu tedbirler bir süre daha devam etmiştir¹²³.

¹²² FCO 141-3320-65, Larnaka Komiserinin Mesajı, saat 18.10, 19 Aralık 1954.

¹²³ FCO 141-3320-100.

SONUÇ

İsyan, bir toplumun veya topluluğun baskıdan kurtulmak, hak aramak, özgürlük vb. amaçlarla yaptığı bir başkaldırı hareketi olup başarılı olması hâlinde devrime dönüşmesi de mümkün olan kitlesel şiddet eylemleridir. İsyanı başlatan toplum/toplulukların hedefleri; anarşizm yaratarak kurulu düzeni bozma isteğinden siyasi bir amacı gerçekleştirmeye kadar uzanan geniş bir yelpazede yer alabilir. Hangi amaçla gerçekleştirilirse gerçekleştirilsin isyanların ortak özelliklerinin; siyasi veya ekonomik ortamın uygunluğu, kurulu düzene kitlesel başkaldırı ile dış destek olduğu söylenebilir. Söz konusu kriterler olmadan yapılan eylemlerin isyana dönüşmesi çok zordur. Gerek Osmanlı Devleti gerek İngiliz yönetimi dönemindeki Rum isyanları incelendiğinde söz konusu şartların oluştuğu tespit edilmiştir.

Kıbrıs'ta Osmanlı ve İngiliz dönemlerinde yaşanan Rum isyanlarının yegâne amacı Enosis olmuştur. Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin önderliğindeki Rumlar, Osmanlı dönemindeki isyan hariç olmak üzere, bu amacı gerçekleştirmek için öncelikle demokratik yolları denemiş ancak Enosis isteklerine olumlu cevap alamadıkları ve siyasi ortamın uygun olduğu dönemlerde isyan eylemelerine başvurmaktan da kaçınmamışlardır.

Rumların, İngiliz döneminde çıkardıkları isyanların birden fazla ortak özelliği vardır. Her iki isyanda da ortak olan özellikler şunlardır: Siyasi düzenin bozulmaya başlaması, eylemlerde kitlesel öğrenci kalabalıklarının kullanılması, isyanların Kilise'nin öncülüğünde başlaması, saldırıların çoğunlukla kamu bina ve araçları ile kolluk kuvvetlerine yapılması, kamu binalarındaki İngiliz bayrağının indirilerek Yunan bayrağının çekilmesi, isyancıların Enosis isteklerini sloganlaştırması ve Yunan millî marşını söylemesi, İngiliz yöneticilerinin ikametgâhlarının yakılması, polis güçlerini takviye amacıyla görevlendirilen askerî birliklerin zaman zaman isyancılara ateşle karşılık vermesi. Söz konusu ortak özellikler, Birinci ve İkinci Rum isyanının kendiliğinden başlamadığına işaret etmektedir. Her iki isyanda da öğrencilerin kullanılması ve bunların İngiliz kolluk kuvvetlerine taşlı saldırılar yaparak kendilerine karşı orantısız güç kullanımını azmettirmeleri de dikkati çeken bir başka detaydır. İsyan planlayıcılarının, kolluk kuvvetlerinin göz yaşartıcı bomba, jop ve ateşli silahla yaptıkları karşı müdahalelerde yaralanan ve/veya hayatını kaybeden isyancıları gündeme getirerek hem uluslararası kamuoyunun dikkatini Kıbrıs'a çekmeyi hem de

isyana uzak kalan Rumların mobilizasyonunu hedefledikleri söylenebilir. Bununla birlikte İkinci Rum İsyanı'nın kendine has özellikleri şunlardır: Kıbrıslı Türklerin tepkileri ile İngiliz Sömürge Yönetiminin isyan sonrasındaki düzenlemeleri. Kıbrıslı Türkler, Birinci Rum İsyanı sırasında Rumların şiddet eylemlerine karşı tepkisiz kalmışlar ancak İkinci Rum İsyanı'nda bu tepkisizlik yerini Rumlara karşı saldırı düşüncesine bırakmıştır. Kıbrıs Türk toplumunda gelişen bu tepkinin altında yatan sebeplerin; özellikle 1943 yılından sonra faaliyete başlayan KATAK, Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi, Kıbrıs Türk Millî Birliği, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu, Kıbrıs Türk Birliği İstiklal Partisi gibi siyasi örgütlerin etkili faaliyetleri¹²⁴, Türkiye'nin Kıbrıs Türk toplumuna verdiği desteğin 1954 yılından itibaren daha yakın hissedilmesi ve Rumların Enosis girişimlerindeki kararlılığa karşı tepkisiz kalmama düşüncesinin olduğu söylenebilir.

İngiliz Sömürge Yönetiminin her iki isyan sonrasındaki uygulamalarında da farklılık tespit edilmiştir. İngiliz Sömürge Yönetimi, Birinci Rum İsyanı sonrasında sıkıyönetim benzeri uygulamaları yürürlüğe sokup baskı dönemini başlatırken İkinci Rum İsyanı sonrasında bu vb. tedbirleri almamış, isyan sırasında yürürlüğe soktuğu “Kırmızı Alarm” uygulamasını bile birkaç gün sonra kaldırmıştır. Bu tepkisizliğin de planlı olduğu söylenebilir. Şöyle ki; Kıbrıs sorununun yeni bir safhaya geçmesi İkinci Rum İsyanı'ndan dört buçuk ay sonra olmuştur. Rumların 1 Nisan 1955 tarihinde Kıbrıs'ta başlattıkları saldırılar kısa bir süre sonra Kıbrıslı Türkleri de kapsamış ve adada üç buçuk yıl süren toplumlarası çatışmalar başlamıştır. Kıbrıslı Türkler ile Rumlar arasında başlayan çatışmalar devam ederken, İngiliz Sömürge Yönetimi, kolluk kuvvetlerinde görev yapmaları amacıyla çok sayıda Kıbrıslı Türk gencini istihdam etmiş ve bunları Rumların Enosis amaçlı eylemlerinin bastırılmasında ön saflarda görevlendirerek iki toplum arasındaki nefretin büyümesini desteklemiştir¹²⁵ ve siyasi ortamı kendi planlarına göre şekillendirmiştir. İşte bu şekillendirmenin ilk emareleri İkinci Rum İsyanı'nda tespit edilmiş ve bu durum İngiliz raporlarına da yansımıştır. İngiltere'nin, Kıbrıslı Türklerin tepkilerini en başından itibaren dikkate aldığını ve sonraki

¹²⁴ Mehmet Balyemez, **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1878-1960)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2017, s.80-105, 163-180.

¹²⁵ Sibel Akgün, **Türk Mukavemet Teşkilatı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009, s.80-81.

döneme ait planlamalarında bu durumu göz önünde bulundurduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Son olarak şu değerlendirme yapılabilir: İngiltere, Kıbrıs'ta kurduğu sömürge sisteminin zayıfladığı her dönemde anayasal düzenin devamını sağlamak ve adadaki varlığını sürdürmek amacıyla isyan hareketleri de dâhil olmak üzere siyasi ortamı şekillendirecek koşulları oluşturmuş, bu koşulların yarattığı fırsatları değerlendirerek bölgesel çıkarlarının devamını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Ağaoğulları, Mehmet Ali, **Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler**, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2011.

Akgün, Sibel, **Türk Mukavemet Teşkilatı**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2009.

Armaoğlu Fahir, **Kıbrıs Meselesi 1954-1959 Türk Hükûmeti ve Kamuoyunun Davranışları (Karşılaştırmalı İnceleme)**, Sevinç Matbaası, Ankara 1963.

Bağcı, Hüseyin, **Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar**, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, Ankara 2001.

Balyemez, Mehmet, **İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1878-1960)**, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2017.

Bayülken, Ü. Halûk, **Cyprus Question and the United Nations**, Second Print, CYREP Yayınevi, Lefkoşa 2001.

Birinci, Ergin, **Necati Özkan (1899-1970)**, Cilt I, Necati Özkan Vakfı Yayınları, Lefkoşa 1998.

"Bu Akşamki Ziyaret", **Bozkurt**, 15 Şubat 1954, s.1.

"Cypriots' Unofficial Plebiscite, Demand for Enosis", **The Times**, 16 January 1950, p.3.

Çoruh, Haydar, **Sultan İkinci Mahmud Döneminde Kıbrıs (1808-1839)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2017.

Debeş, Taçgey, **Sir Ronald Storrs'un Kıbrıs Anıları (1926-1932)**, Mez-Koop Bankası Kültür Yayınları, Mağusa 1993.

Druşotis, Makarios, **Karanlık Yön EOKA**, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa 2005.

Eden, Anthony, **The Memories of the Anthony Eden: Full Circle**, The Riverside Press, Cambridge 1960.

Gazioğlu, Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) Enosis Çemberinde Türkler**, CYREP Yayınları, Lefkoşa 1996.

Günay, Ünver, “XV. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Sosyo-Kültürel Yapı, Din ve Değişme”, **Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 14, 2003/1.

Gürel, Şükrü Sina, **Kıbrıs Tarihi (1878–1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika**, Cilt I-II, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 1984.

Hill, George, **A History of Cyprus, the Ottoman Province the British Colony, 1571-1948**, Ed. Harry Luke, Volume IV, Cambridge at The University Press, England 1952.

Hill, George, **Kıbrıs Tarihi, Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948**, Çev. Nazım Can Serbest, Cilt IV, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016.

İrkıçatal, Eftal, “İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere’nin Orta Doğu Politikaları İçin Kıbrıs’ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S 15, 2012/1.

İnalcık, Halil, **Ottoman Policy and Administration in Cyprus after the Conquest**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1969.

İngiliz Ulusal Arşivleri Foreign Colonial Office (FCO), 141-3219, Political Reports to Secretary of State.

İngiliz Ulusal Arşivleri Foreign Colonial Office (FCO), 141-3320, Incidents on 18th December 1954, Diary of Events.

İngiliz Ulusal Arşivleri Foreign Colonial Office (FCO), 141-3321, Limassol Disturbances From 1954.

İsmail, Sabahattin, **100 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Dilmen Ofset, Lefkoşa 1992.

İsmail, Sabahattin, **İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaları**, Kıbrıs Türk Mücahitler Derneği Yayını: 5, Lefkoşa 1997.

Katsurides, Yuannos, **Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi, Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu**, Khora Yayıncılık, Lefkoşa 2014.

Kaymak, Faiz, **Kıbrıs Türkleri Bu Duruma Nasıl Düştü? Anılar ve Belgeler**, Alpay Basımevi, İstanbul 1968.

Kızılyürek, Niyazi, **Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs**, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.

Koç, Süleyman, **Dünden Bugüne Kıbrıs Sorunu ve Stratejik Yaklaşımlar**, IQ Yayıncılık, İstanbul 2005.

Mayes, Stanley, **Kıbrıs'ın İlk Cumhurbaşkanı Başpiskopos III Makarios'un Yaşam Öyküsü**, Khora Yayınları, Lefkoşa 2019.

Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000.

Öztoprak, İzzet, "Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları", **Belleten**, C LXII, S 233, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1998.

Rossides, Zeno G., **The Island of Cyprus and Union with Greece**, 1953.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih**, 21. Baskı, İmge Yayınevi, Ankara 2011.

Serter, Vehbi Zeki, **Kıbrıs Tarihi**, 1970.

Soysal, İsmail, **Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1965.

Stavrınides, Zenon, "Kıbrıs Uyuşmazlığı-Ulusal Kimlik ve Devlet Olgusu", Çev. Eser Birey, **Yeni Kıbrıs**, Şubat 1989, s.330-36.

Tağmat, Çağla D., "Türk ve Yunan Kaynakları Çerçevesinde Megali İdea Değerlendirmeleri", **Türk- Yunan İlişkileri Üzerine Makaleler**, 1. Baskı, Doğu Kitabevi-83, Tarih ve Uygarlık Dizisi-11, İstanbul 2014.

"Türkiyeli Misafirlerimiz", **Bozkurt**, 15 Şubat 1954, s.1.

Xydis, Stephen G., **Cyprus: Reluctant Republic**, Moutan, the Hauque, Paris 1973.

"Yunan İddiasına Yalnız Rusya İltifatta Bulundu, Selim Sarper'in Konuşması", **Zafer**, 15 Aralık 1954, ss.1, 7.

